

اختلالات طیف اوتیسم

مفاهیم، نظریه‌ها و راهبردهای آموزشی مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات

تألیف:

اسماعیل زارعی‌زوارکی

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

رحیم مرادی

سر: ازارعی زوارکی، اسماعیل، ۱۳۵۰-

عنوان و نام: اختلالات طیف اوتیسم: مفاهیم، نظریه‌ها و راهبردهای آموزشی مبتنی بر

فناوری اطلاعات و ارتباطات

مدرس: زارعی زوارکی، رحیم مردای.

عنوان به انگلیسی: Autism spectrum disorders concept, theories and educational

strategies based on information and communication technology

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۲۳۰ص: مصور (رنگ)، دی‌و، نرم‌دار.

فروست: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی: ۹.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۷-۱۲۳-۱

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: نمایه.

موضوع: کودکان در خود مانده

موضوع: کودکان در خود مانده—آموزش و پرورش

موضوع: کودکان در خود مانده—توانبخشی

شناسه افزوده: مردای، رحیم، ۱۳۶۸-

شناسه افزوده: دانشگاه علامه طباطبائی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ز ۵۰۶/ک۸۶ RJ

رده بندی دیویی: ۶۱۸/۹۲۸۹۰۹

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۵۵۶۵۰

انتشارات، طیف اوتیسم

مفاهیم، نظریه‌ها و راهکارهای مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات

تألیف:

اسماعیل زاهدی

رحیم مرادی

زیر نظر معاونت پژوهشی دانشگاه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۷-۱۲۳-۱

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی

ناظر فنی: رضا دنیوی

شمارگان: ۵۰۰

چاپ اول

سازمان مرکزی: تهران، دهکده المپیک، تقاطع شهید همت، جنب پارک فرهنگ

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

۱۳۹۳

۱۵۸۱۵/۳۴۸۷ صندوق پستی:

فهرست مطالب

پیشگفتار

بخش اول: دانش آموزان دارای اختلال طیف اوتیسم

۳	فصل اول: تاریخچه، مفهوم و علائم
۳	تاریخچه اختلالات طیف اوتیسم
۶	اختلالات طیف اوتیسم
۹	علائم اوتیسم
۱۰	آسیب در تعاملات اجتماعی
۱۲	آسیب در برقراری ارتباط
۱۳	رفتارهای قالبی و تکراری و علائم محدود
۱۵	مروری بر فصل اول
۱۶	خود آزمایی فصل اول
۱۷	فصل دوم: فرایند تشخیص و غربال
۱۷	ابزارهای ارزیابی موجود
۱۸	سیاهه تشخیص اوتیسم در کودکان
۱۸	آزمون تعدیل شده چات
۱۹	آزمون ام - چات
۲۱	پرسشنامه ارتباط اجتماعی (آزمون اس. سی. کیو)
۲۳	آزمون غربال اوتیسم در دو سالگی (ستات)
۲۴	سیاهه کیفی اوتیسم در کودکان (کیو - چات)
۲۴	سایر ابزارهای تشخیصی
۲۶	آزمون مقیاس رتبه بندی اختلالات طیف اوتیسم در کودکی
۲۶	آزمون تجدیدنظر شده مصاحبه تشخیصی اختلالات طیف اوتیسم
۲۷	مقیاس مشاهده تشخیصی اختلالات طیف اوتیسم

۲۹	معرفی ابزارهای غربال و شناسایی اختلالات طیف اوتیسم
۳۱	سبب‌شناسی اختلالات طیف اوتیسم
۳۳	شیوع
۳۵	ده نکته‌ای که هر کودک مبتلا به اوتیسم می‌خواهد شما بدانید
۳۸	مروری بر فصل دوم
۳۹	خودآزمایی فصل دوم
	بخش دوم: مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دارای اختلال طیف اوتیسم و آموزش آنها
۴۳	فصل سوم: مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان اوتیسم
۴۳	اهمیت و ضرورت آموزش مهارت‌های اجتماعی
۴۷	تعریف مهارت‌های اجتماعی
۴۸	تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر زندگی کودکان با نیازهای ویژه
۵۱	مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی
۵۴	ارزیابی مهارت‌های اجتماعی
۵۵	نقش مهارت‌های اجتماعی در مدرسه
۵۶	علل نارسایی در مهارت‌های اجتماعی
۵۶	مدل نارسایی مهارت‌های اجتماعی گرشام
۵۷	فقدان دانش کافی
۵۸	فقدان بازخورد و تمرین
۵۹	فقدان فرصت‌های مختلف
۵۹	عدم تقویت مناسب
۵۹	مشکلات رفتاری
۶۰	ماهیت مهارت‌های اجتماعی
۶۲	انواع مهارت‌های اجتماعی

۶۴	فرایند اجتماعی شدن
۶۵	تحول قابلیت اجتماعی در سنین پیش دبستان و دبستان
۶۹	مروری بر فصل سوم
۷۰	خودآزمایی فصل سوم
۷۱	فصل چهارم: نظریه‌ها، اصول و راهبردهای اجتماعی کردن کودکان دارای اختلال طیف اوتیسم
	نظریه‌ها
۷۲	نظریه مهارت‌های اجتماعی
۷۳	نظریه روان‌پیشی فروید
۷۴	نظریه اریکسون
۷۷	مراحل هشت‌گانه نظریه رشد روان‌عبارت‌اند از
۷۷	مرحله ۱: اعتماد در برابر ناامیدی (تولد تا یک سالگی)
۷۷	مرحله ۲: خودگردانی در برابر شرم و تردید (۱ تا ۳ سالگی)
۷۸	مرحله ۳: ابتکار در برابر احساس گناه (۳ تا ۵ سالگی)
۷۸	مرحله ۴: کوشایی در برابر احساس حقارت (۵ تا ۱۱ سالگی)
۷۸	مرحله ۵: هویت در برابر سردرگمی نقش (۱۱ سالگی تا اواخر نوجوانی)
۷۹	مرحله ۶: صمیمیت در برابر انزوا (۱۱ تا ۴۰ سالگی)
۷۹	مرحله ۷: باروری در برابر بی‌حاصلی (۴۰ سالگی تا ۶۵ سالگی)
۸۰	مرحله ۸: یکپارچگی در برابر پریشانی و رکود (بالای ۶۵ سالگی)
۸۱	نظریه پیازه
۸۶	نظریه یادگیری اجتماعی بندورا
۸۶	نظریه یادگیری اجتماعی چیست؟
۸۷	مفاهیم اولیه یادگیری اجتماعی
۸۹	تشریح نظریه یادگیری بندورا
۹۲	عوامل مؤثر بر سرمشق‌گیری
۹۳	عوامل تعیین‌کننده مهارت‌های اجتماعی

۹۵	اصول اساسی آموزش مهارت‌های اجتماعی
۹۶	راهنماهایی برای بهبودبخشی به رفتار اجتماعی کودکان
۹۷	راهنماهایی برای آموزش مهارت‌های اجتماعی خارج از درمانگاه
۹۷	شیوه‌هایی برای کار با افراد نیمه‌حرفه‌ای جهت اجتماعی کردن کودکان اوتیسم
۹۸	مرحله ۱: ایجاد یک زیر بنا
۱۰۰	مرحله ۲: ارتقاء اهداف اختصاصی برای هر کودک
۱۰۰	مرحله ۳: اجرای برنامه
۱۰۴	مرحله ۴: محاسبه کارایی برنامه
۱۰۵	رشد طبیعی رفتارهای اجتماعی کودکان از تولد تا پنج سالگی
۱۰۵	رفتارهای اجتماعی کودک در یک‌ماهگی
۱۰۶	رفتارهای اجتماعی کودک در سه‌ماهگی
۱۰۶	رفتارهای اجتماعی کودک در شش‌ماهگی
۱۰۷	رفتارهای اجتماعی کودک در نه‌ماهگی
۱۰۷	رفتارهای اجتماعی کودک در دوازده‌ماهگی
۱۰۸	رفتارهای اجتماعی کودک در پانزده‌ماهگی
۱۰۸	رفتارهای اجتماعی کودک در هجده‌ماهگی
۱۰۹	رفتارهای اجتماعی کودک در دو سالگی
۱۰۹	رفتارهای اجتماعی کودک در سه سالگی
۱۱۰	رفتارهای اجتماعی کودک در چهار سالگی
۱۱۰	رفتارهای اجتماعی کودک در پنج سالگی
۱۱۱	مروری بر فصل چهارم
۱۱۳	خود آزمایی فصل چهارم

بخش سوم: فناوری اطلاعات و ارتباطات و دانش آموزان دارای اختلال طیف اوتیسم

فصل پنجم: فناوری اطلاعات و ارتباطات ۱۱۷

فناوری اطلاعات و ارتباطات و آموزش (دگرگونی، فواید و چالش‌ها) ۱۱۸

۱۲۰	تأثیر فناوری اطلاعات بر برخی از جنبه‌های کار و زندگی
۱۲۴	جایگاه فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش دانش‌آموزان با نیازهای آموزشی ویژه، به‌خصوص دانش‌آموزان اوتیسم
۱۲۸	فناوی اطلاعات و ارتباطات و اختلالات طیف اوتیسم
۱۳۲	استفاده از منابع فناوری اطلاعات و ارتباطات برای دانش‌آموزان دارای اختلالات طیف اوتیسم
۱۳۷	مروری بر فصل پنجم
۱۳۸	خودآزمایی فصل پنجم
۱۳۹	فصل ششم: چند رسانه‌ای آموزشی
۱۳۹	تاریخچه چند رسانه‌ای
۱۴۱	فناوری‌های چند رسانه‌ای
۱۴۳	چند رسانه‌ای‌های دیجیتال
۱۴۴	تعامل و نقش آن در محیط چند رسانه‌ای
۱۴۵	ویژگی‌های چند رسانه‌ای مناسب
۱۴۶	مزایای استفاده از چند رسانه‌ای‌ها
۱۴۷	موانع استفاده از چند رسانه‌ای‌ها
۱۴۷	عوامل طراحی و تولید چند رسانه‌ای‌های آموزشی
۱۴۸	استاندارد نیروهای فنی تولید نرم‌افزارهای آموزشی
۱۴۹	مراحل طراحی و تولید چند رسانه‌ای‌های آموزشی
۱۴۹	مروری بر فصل ششم
۱۵۰	خودآزمایی فصل ششم
۱۵۱	فصل هفتم: اصول چند رسانه‌ای مایر
۱۵۱	اصل چند رسانه‌ای
۱۵۱	اصل مجاورت مکانی

۱۵۲	اصل مجاورت زمانی
۱۵۲	اصل پیوستگی یا انسجام
۱۵۲	اصل کانال‌های حسی
۱۵۳	اصل افزونگی یا مازاد
۱۵۳	اصل تفاوت‌های فردی
۱۵۴	مروری بر فصل هفتم
۱۵۵	خود آزمایی فصل هفتم
۱۵۷	فصل هشتم: عناصر چندرسانه‌ای
۱۵۹	نویسنده (متن) در سیستم‌های چندرسانه‌ای
۱۵۹	تصویر در سیستم‌های چندرسانه‌ای
۱۶۰	انیمیشن در سیستم‌های چندرسانه‌ای
۱۶۰	ویدئو در سیستم‌های چندرسانه‌ای
۱۶۰	صوت در سیستم‌های چندرسانه‌ای
۱۶۱	یادگیری در محیط چندرسانه‌ای
۱۶۱	نظریه شناختی یادگیری چندرسانه‌ای مایر
۱۶۲	نظریه رمز دوگانه
۱۶۳	نظریه حافظه فعال
۱۶۴	بارشناختی درونی
۱۶۴	بارشناختی بیرونی
۱۶۴	بارشناختی مطلوب
۱۶۵	دیدگاه‌های طراحی چندرسانه‌ای
۱۶۵	رویکرد فناوری - محور
۱۶۶	رویکرد فراگیر - محور
۱۶۸	مروری بر فصل هشتم
۱۶۹	خودآزمایی فصل هشتم

۱۷۱	فصل نهم: طراحی و به کارگیری نرم افزارهای چندرسانه‌ای در آموزش
۱۷۱	روش‌های به کارگیری نرم افزارهای چندرسانه‌ای در آموزش
۱۷۱	ارائه یا نمایش
۱۷۱	یادگیری مشارکتی
۱۷۱	یادگیری انفرادی
۱۷۲	روش‌های طراحی چندرسانه‌ای
۱۷۲	روش خطی
۱۷۲	فهرست
۱۷۲	سلسله سراتبی
۱۷۳	شبکه‌ای
۱۷۳	پیوندی
۱۷۳	مروری بر فصل نهم
۱۷۴	خودآزمایی فصل نهم
	فصل دهم: مطالعه موردی: تأثیر چندرسانه‌ای آموزشی بر رشد مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان
۱۷۵	صیف او تیسیم
۱۷۵	عنوان مطالعه
۱۷۵	اهداف
۱۷۶	فرضیه‌های پژوهش
۱۷۶	پیشینه پژوهش
۱۸۰	جامعه پژوهش
۱۸۱	نمونه و روش نمونه‌گیری
۱۸۱	فرایند طراحی و تولید چندرسانه‌ای آموزشی
۱۸۲	روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
۱۸۲	تحلیل آماری فرضیه‌های پژوهش
۱۸۳	آزمون کولموگرووف اسمیرنوف تک‌نمونه‌ای (آزمون نرمال بودن داده‌ها)

۱۸۳	همگنی واریانس‌ها
۱۸۴	همگنی شیب‌های رگرسیون
۱۸۶	نتیجه‌گیری
۱۹۰	آشنایی مختصر با چندرسانه‌ای طراحی شده توسط محقق
۱۹۱	مروری بر فصل دهم
۱۹۲	خودآزمایی فصل دهم
۱۹۳	فهرست پیع فارسی
۲۰۰	فهرست پیع لاتین
۲۰۹	پیوست

پیشگفتار

بر اساس تعریف سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور، دانش آموز دارای اختلال رشدی فراگیر (طیف اوتیسم)، دانش آموزی است که در سه حیطه ارتباط فردی و میان فردی، اجتماعی، تخیل و تفکر، دارای تفاوت معنی داری با گروه همسالان خود است، به میزانی که بر عملکرد آموزشی و اجتماعی وی اثر می گذارد (سازمان آموزش و پرورش استثنایی، ۱۳۹۲). اختلال اوتیسم به نوعی اختلال پیچیده، در رشد اشاره می کند که مهارت های اجتماعی و ارتباطی افراد را محدود می زند (انجمن روان پزشکی آمریکا، ۲۰۰۰، ترجمه: نیکخوا، ۱۳۸۱). کلمه اوتیسم از اصطلاح یونانی «نوس (Autos)» و به معنای «خود»، ریشه گرفته است. در سال ۱۹۴۳ دکتر کانر، این اختلال را شناسایی نمود و آن را اوتیسم زودرس دوران کودکی نامید. در زمان فارسی اوتیسم را در خودماندگی ترجمه کرده اند. این اختلال یک عارضه رشدی پیچیده است و بر تمامی ویژگی های رشدی کودک اثر می گذارد (قهرمانی، ۱۳۸۵). اختلالات طیف اوتیسم، اختلالاتی است که در دوره کودکی شروع شده و سبب شناسی ناشناخته یا چندگانه دارد. نشانه های اصلی اوتیسم، ناهنجاری در تعاملات اجتماعی، ارتباطی و رفتاری است. علائم اوتیسم باید زیر سه سالگی آغاز شده باشد. یکی از رویکردهای مهم برای کودکان و دانش آموزان اوتیسم، آموزش مهارت های اجتماعی است - را که جنبه اجتماعی رشد کودک، پایه و اساس زندگی اوست و لازمه زندگی اجتماعی و برخورداری از تعاملات اجتماعی، ارتباطی و رفتاری مناسب و قدرت سازگاری اجتماعی است. ظهور فناوری اطلاعات و ارتباطات، ظرفیتها و امکانات جدیدی را در عرصه آموزش، تدریس و یادگیری به همراه داشته است.

فناوری اطلاعات و ارتباطات به ویژه رایانه و شبکه با قابلیت های مختلفی که از آن برخوردار است در خدمت تدریس و یادگیری قرار گرفته است. این اثرگذاری نه تنها در کلاس های عادی بلکه در کلاس های ویژه نیز به تأیید رسیده است.

امروزه افزایش روزافزون استفاده هدفمند از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، تحولی عظیم را در کلیه عرصه‌های زندگی از جمله آموزش و یادگیری به همراه داشته است. در این راستا رویکردهای سنتی یادگیری نیز با ظهور فناوری‌های نوین، دستخوش تغییرات اساسی شده است و نظام آموزش ویژه نیز از این تغییر و تحولات مستثنا نیست. فناوری اطلاعات و ارتباطات، یکی از مهم‌ترین فناوری‌های کمکی در آموزش دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه است. فناوری اطلاعات و ارتباطات، مجموعه‌ای از فناوری‌های مبتنی بر رایانه، شبکه‌های محلی، ملی و بین‌المللی را در بر می‌گیرد که در تبادل اطلاعات و برقراری ارتباط و تعامل نقش مهمی ایفا می‌کند. به عبارت دیگر، فناوری اطلاعات و ارتباطات، هم در ارائه خدمات آموزشی به دانش‌آموزان عادی و هم در ارائه خدمات آموزشی ویژه از اهمیت و ظرفیت‌های خوبی برخوردار است. افزایش انگیزه یادگیری، افزایش میزان دسترسی به آموزش، ارائه از خورد فوری، امکان انجام تمرین و فعالیت‌های یادگیری به صورت جذاب و غیر تکراری، افزایش سطح توجه و دقت، ارائه محیط یادگیری برانگیزاننده، لذت‌بخش، بدون تهدید و تمسخر، هماهنگ کردن انجام فعالیت‌های یادگیری با سرعت عمل یادگیرنده، امکان بازیابی فرایند یادگیری، کاهش محرک‌های نامربوط و حواس پرت‌کننده، امکان تکرار تمرین‌ها، ارائه تقویت و پاداش به تلاش‌های یادگیرنده، پشتیبانی از فعالیت‌های معلم، دانش‌آموز، تسهیل فرایند سنجش و ارزشیابی، بهره‌گیری از حواس چندگانه، تسهیل مشارکت میان دانش‌آموزان، فعال‌سازی یادگیرندگان، پشتیبانی از مدیریت کلاس درس، تبادل اطلاعات و تجارب، دسترسی به آخرین یافته‌های علمی مورد نیاز، برقراری ارتباط با یکدیگر، تعامل مناسب میان خانه، مدرسه و جامعه، نمونه‌ای از ظرفیت‌های مناسب فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش ویژه است. اگرچه زمانی می‌توان از این امکانات بهره گرفت که در فرایند طراحی مجدد نظام آموزشی به صورت هدفمند و آگاهانه و با هدایت و نظارت والدین و معلمان به کار گرفته شود (زارعی زوارکی، ۱۳۹۲).

این کتاب مشتمل بر سه بخش و ده فصل است. در فصل اول، تاریخچه، مفهوم و علائم اختلالات طیف اوتیسم، در فصل دوم، فرایند تشخیص و غربالگری، در فصل سوم، مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان طیف اوتیسم، در فصل چهارم، نظریه‌ها، اصول و راهبردهای اجتماعی کردن کودکان دارای اختلال طیف اوتیسم، در فصل پنجم، فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، در فصل ششم، چندرسانه‌ای آموزشی، در فصل هفتم، اصول چندرسانه‌ای، در فصل هشتم، عناصر چندرسانه‌ای، در فصل نهم، طراحی و به‌کارگیری نرم‌افزارهای چندرسانه‌ای در آموزش و در فصل دهم، تأثیر چندرسانه‌ای آموزشی در رشد مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان طیف اوتیسم در قالب مطالعه موردی بررسی شده است. در این مطالعه موردی که به‌عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد از هشتاد و سه مشاوره‌های جناب آقای دکتر پرویز شریفی درآمدی، دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی بهره گرفته شده است. از ایشان و همچنین سرکار خانم چاوشی‌زاده، مدیر مدرسه ابتدایی پیک هنر، ویژه دانش‌آموزان اوتیسم و سرکار خانم وادی، مشاور و روان‌شناس، مدرسه و همچنین از کلیه دانش‌آموزانی که امکان اجرای این مطالعه را فراهم ساختند آما تقدیر و تشکر را داریم.

مطالعه کتاب حاضر به کلیه معلمان، استادان دانشگاه، کارشناسان، پژوهشگران، والدین و دانشجویان فعال در عرصه آموزش و پرورش کودکان و دانش‌آموزان با نیازهای آموزشی ویژه توصیه می‌شود. همچنین از این کتاب می‌توان به‌عنوان منبع درسی مناسبی برای دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی و فناوری آموزشی استفاده کرد. امید است با بهره‌گیری هدفمند از ظرفیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات به گسترش طرح فراگیرسازی در نظام آموزش و پرورش کشور عزیز ایران کمک شود.

اسماعیل زارعی زوارکی

رجیم مرادی